

ШЫН

1963 ч.
МАРТ
17
ВОСКРЕСЕНЬЕ
№ 65 (5469).

СЭКП Тыва обкомунун болгаш Кызыл хооркомунун,
Тыва АССР-нин Дээди Сөвединин органы

Өртээ 2 көп,

Бистиң күштеривис өзүп турар болганда, дайзын база-ла анаа удумзурап орбас. Ол, социализмниң өзүп турар күжүнден корткаш, социализм чурттарынга удур белеткеп турар дайынынга хереглээр чепсээн өжжәнни-биле шалып ап турар. Коммунизмниң дайзыннары социалистик чурттарга идеологтуг диверсияларны кылып деп ынанып турар. Ол дугайын кезээде сактып чорунар, эштер, чепсээдерни бүрүн дайынчы байдалга, тулчуушкуннарга бекен кылдыр тудунар.

Литератураның болгаш уран чүүлүң ажилдакчылары- биле умкурамышыңа эш Н. С. Хрущевтун чугаазындан.

ТУЛАНЫН ХИМИКТЕРИНИН УЛУГ ЧЕДИИШКИНИ

СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ның Министрлер Чөвүлелиниң мурнундан Н. С. Хрущев байыр чедирген

Тула областа Новосибирскиниң болгаш Шекинонун химия комбинаттарынын, Евровоскинниң синтетиктиг научук заводунун, РСФСР-ниң тулуг министерствозунун «Новомосковхимстрой», «Щекинхимстрой», «Ефремовхимстрой» трестериниң болгаш РСФСР-ниң эпителге болгаш туснай тулуг ажилдарының министерствозунун «Союзмонмонтаж» эргелениң ажилчыларына, инженер-техниктиг ажилдакчыларыга болгаш албан-хажкчыларына чаагай чедишиктери биле холбаштыр Н. С. Хрущев СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ның Министрлер Чөвүлелиниң өмүзүзүндө байыр чедирген.

Химия бүдүрүлгезин калбартышаан, бистер болза эң-не эвээш капитал салышкынынын үндүрүп, туруп турар бүдүрүлгө шалдырып, энергетиктиг курлавырларны база держишинини эң четчизи-биле ажыглап, ажылдап турар чехтерин сансаптайн тургаш, күчүлөрүн улам немей өстүрерин хандырап сорулганы боудуустун мурнувуста салып алган бис деп, Тула химиктер Н. С. Хрущевни чоруткан чагаазында бижзэн.

Туланың химиктери нарбаимати бүдүрер талазы-биле улуг күчүлери Новосибирскиниң болгаш Шекинонун химикомбинаттарына ажылдагы кинген, а ол ышкыш синтетиктиг аммиак бүдүрер талазы-биле күчүнү 1959 чыл-биле денсээрге, барып-ла дөрт катап улгаттырган. Минералдык чемишчилдигелерин, гербицидтерин, резина-техниктиг кылыгыларны, научукту болгаш химиктиг өспе-даа продуктуларын бүдүрерин калбартыр талазы-биле база-ла улуг чедишиктер чедип алдыган.

1958 чыл-биле денсээрге, 1963 чылдың планын буюгаар химия бүдүрүлгелериниң нитри продукциязы барып-ла ийи катап өндүрүп, ол үедө бүдүрүлгелер нитри-биле күш-ажылдың бүдүрүлгүү 27 хууга эер. Боудуз газын чиг-эт кылдыр ажылаарыңче шилчезиниң түнелинде ол чылдарың дургузунда бир тонна аммиактын бот-үнези барып-ла ийи катап чигизэн. Луган тулугуларын болгаш элекчилерин, Горькийниң химиктериниң элекчи чорунга байыр чедирбишаан, Тула областың химия бүдүрүлгелериниң болгаш тулуг организациаларының ажилдакчылары 1963 чылга чаа, бедитнен социалистик хүлээлгелерин алган.

Туланың ажилчы чоннары химияны дүргөн хөгжүдеринин аажон улуг умжур-дуазын чүгге эки билеп турар эвес, харын ол улуг болгаш чаагай сорулганы дүргөн күөөсүдирге бугу күженишиктерин салып турар дээрзин Н. С. Хрущев демдеглезен. Туланың химиктериниң үлөгөр-чижин чүртүтп өспе-даа районнарының химия бүдүрүлгелериниң ажилчы чоннары деткир болгаш оңу эвээр дээрзинге ханы бүдүрелин Н. С. Хрущев илереткен.

Тула областың химия бүдүрүлгелериниң коллективтери болгаш тулугуларын, тулуг организациаларының ажилчылары, инженерлери, техниктери ада-чүрттүн химия үлетпүрүн—коммунизмниң материал-техниктиг баазаны тургузар талазы-биле ажилдарың эң чугулаа участктарының бирээзин хөгжүдеринге төлөптиг салышкыны кылдыр дээр киштерин харамнамас дээрзин эргим Никита Сергеевич силерге бүзүредип тур бис деп, Тула химиктер бижзэн.

ЧАСКЫ ТАРЫЛГА—ЭЖИКТЕ КЕЛДИ

Чаагай дүжүт дээш ҮНЕЛИГ ЭГЕЛЭЭШКИН

ЧАА-УЭЛ. (Телефон-биле). «Найрал» совхозтун механизаторлары бо хүндер 50 тракторун (оон иштинде «ДТ-54» 32) сеппелгезин дооскан, амгы кылып турары 20 трактор удавас белең болур. Кожуда машиналарының сеппелгезин база шыпкарылган, чокку түнелде бүрүн доостур.

Эрткен чылын кукурузаның ниити шөлү 2000 гектар турганы бо хуунерде 2800 гектарга калбартыр. Олуртулга шөлүңче чемишчилдиге сөөртүрү амгы үедө кидин түдүк, бо хүндерде 6000 ажыг тонна өдетти шөлдерде чедирген. Чокта чаа кукурузачыларының семинарын база организаастаан.

БОРБАК-АРЫГ. (Телефон-биле). Часкы тарылга хүндеринде чагыс ша-лаа халас эрттербес, ылангыч техниканы бедик бүдүрүкчүлүг ажылаар сорулга-биле Чөөн-Хемчик районда «Большевик» колхозтун механизаторлары үнелиг эгелээшкенин организаастап турар. Ол болза бир трактор черни алдарышаан, илдингээр, дыгый бастырап—мындыг үш аңгы ажилдары хары утла бот-тандырап арганы хандырап.

Чуртка тараа бүдүрерин улам көвүдөдүр сорулга-биле совхоз тарылгазынын шөлүн өрткен чылдындан 3060 гектар көвүдөдүр азы 17560 гектарга калбартырын көрүп турар, оон иштинде тараа культуралары 13600 гектар болур. Үренин культуларал айлы-биле четчир, арыглаашкыны база доозулган.

Тарылга хүндеринде ажылдың графигин хову бригадаларының аайы-биле тургузуп эгелээн. Турлагарда чуртталга бажыңарың, столовая болгаш кызыл тулуг турар черлерин септээр, чутайлаар, дерипр ажылды организаастып чорууду турар. Бо талазы-биле ажыл аймырыг бригадаларының төвүңде элээн үлөгөрлиг чоруп турар.

Колхозтун агроному Ковалык Кек-оолдун дыннатканы буюгаар алдыра, часкы хову ажилыңга белеткеп ам дооступ турар. Тракторлар болгаш күдөз ажыл-агый машиналары бедик чедир чегир, оон иштинде арыглаашкыны доозулган. Амгы кол күчтөңгейи хову тулугларын таарымчалыг белеткээрине угандырган.

Тарылгага чүү кылдынганыл?

ЫЙЫЛАК. (Телефон-биле). Кандыг-даа ажылдың чедишиктерин бо-дур, анаа хынамчалыг белеткеден, организаастып удурутудадан чугулаа хандырап. Барын-Хемчик районда «Большевик» колхоз часкы тарылгага белеткеден барык доозар чокшулаан.

Колхозтун 15 трактору (оон иштинде «ДТ-54» 11) хову ажилыңче үрениңге белең. Тракторунуң комплексиңиң 9 андазыны, 19 сеалка, 3 культиватор бурун септеттинген. Тарылга хүндеринде үренин, кывар, чаар материал болгаш өспе-даа сөөртүдүгө 10 автомашина ажилдаан турар.

Моң-биле калы чептерини база айтыр херек. Эрткен чылын болгаш күзүн чер алдарылганың багай организаастанындан ам 1415 гектарың улар алдарып тарыыр. Ол чорук часкы хову ажилыңга шактыктың бол-бас аргажок. Кукуруза болгаш ногаа шөлүңге 2000 тонна өдек белеткээр тургаш, херек кырында чүгге 570 тоннаын сөөрткөн.

Бо чылын колхозтун тарылга шөлү 2870 гектар чедир калбар. Оон хөйү тараа культуралары, чүгге кызыл-тастың шөлү бедик 1400 гектар болур. Чагар шынарыңга чедир арыглап белеткээр 392 тонна таара үрениңниң үнери багай эвес болганы хыналда көргүскөн. Ол ышкыш 60 тонна картофке үренин база белең.

Тарылганың эгелээр үези чокшулап келген, ыңдыг турбузе 35 гектар чигир сөөкканың, 5 гектар ногааның үренин шуут чок, кукуруза үренин ам-даа четчелеткешти. Ол ышкыш хову турлагаларын септээр, дерипр ажылды мынчага организааставың турары канчап-даа таарымпас.

«Элегес» совхозтун № 3 фермада бысаа ажыаакчыы Зина Черлиниң ажилдап турар профпакторизацияда аргы-сылыг чымыг. Ооң ажыг турар бысаалары хүндеге 700 гр кебир немелеш турар. Ол дээрне — Зина Черлиниң эки асымының түнелдиз ЧУРУКТА: Зина Черлин.

Эш Н. С. Хрущев синтетиктиг ВОЛОКНОНУН ЗАВОДУНГА ЧОРААН

БУРСК. (СЭТА). Март 15-тин эртенінде СЭКП ТК-ның Бирги секретары, ССРЭ-нин Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы эш Н. С. Хрущев, СЭКП ТК-ның секретары П. Н. Демишев, ССРЭ-нин Курланыынын чанында химия талазы-биле Үрүнө комитетинин даргазы Н. К. Байбаков Бурскиде чөдө берген. Партияның үлетпүр болгаш өспе-обкомнарының секретары С. И. Шалуров, Л. Г. Монашев, Топ кара хөрүңүг черинг Улус ажилы-агы чөвүлелиниң даргазы К. Н. Белая болгаш Курск областың өспе-даа удуруткуч ажилдакчылары эш Н. С. Хрущевту уккан.

Н. С. Хрущев болгаш оңу үдөп чоруур кижилер заводка чөдө бергеш, бүдүрүлгениң кол чиг-эдин—синтетиктиг смолаларын бүдүрүп турар химия корпусун көргөн. Заводтун директору Л. Ф. Сафронков смолалары белеткээриниң технологиизин, бүдүрүлгө дерлгезин таныштырган. Бүдүрүлгеге ол бүтүн сайзырап-гайдыктың база чааргы талазы-биле улуг ажилды коллектив кылган.

Областың удуруткуч ажилдакчылары-биле кады аалчарл синтетиктиг волоконун заводка чораан. Бо завод болза хоорайынч чаа үлетпүр районунда улуг химияның тулугу тараа биза өн улуг бүдүрүлгезин бо-дур.

Оон даразында аргыг пегиниң кызыл буюугуна хайнышкының бессөдө болган. Бүдүрүлгениң коллективниң ажил-чорудууларың дугайын, синтетиктиг волоконларын бүдүрүлгезин хөгжүдөр перспективаларың дугайын, заводтун суурунуң туудуңуң чорууп турар дугайын заводтун директору чугаалап берген. Аңаа олурушканын, ылангыч Бурскиде заводу ышкыш ыңдыг бүдүрүлгелериң тударының экономика талазы-биле ажыктыг болуп турарың дугайында сан-медээлерин сунуурун. Завод оңу тударыңга өнүг чарыгдалдыг 70 хуууң ам безин чедир эгидиңген. Ындыг бүдүрүлгелерин бо-дурлаа-ла арга-биле хөйү түлүп тургузар болза чогуур дээрзин Н. С. Хрущев демдеглезен. Ол чорук күрүнө херенгилерин канчап алып, чик өртөктиг, чараш хеп-биле чорууп, а үлетпүрүң бедик бажыг шынарлыг пөстөр-биле хандырап арганы бээр.

Заводтун ажилдакчылары-биле бессөданың соонда бүдүрүлгениң четтерин көөрүп тургачүлө. Бугу четтерге ажилчылар Никита Сергеевичиң ийги байырын чедирип турганың дугайын.

Эш Н. С. Хрущев химияның улуг бүдүрүлгенин ажилчыларының, инженер-техниктиг ажилдакчыларының болгаш тулугуларының чорудуп турар улуг ажилын бедик-биле үнелеп көргөн.

И. АРТЕМОВ,
А. СИВОНОВОВ.
(СЭТА-ның тускай корреспонденттери).

Партийжи, дайынчы уран чүүл дээш

ЧАА СОРУК-БИЛЕ ҮНЕЛИГ ЭГЕЛЭЭШКИН

Кремагье болган ұжуражышкының бүгү чон, оон чогадыкчы интеллигенцияны канчаар-даа аажок улуг сонуургал-биле хүлээп көрүп турар бис. Бо хүндерде мен база-ла ол ұжуражышкыга олуржуп турган деп сактып турамын. Партияның болгаш чазактын удуруткучтарының чогадыкчы интеллигенция-биле ол көдүрүшкүңүң ұжуражышкынынга болгулаан санал-оналдар болгаш ылангыч Н. С. Хрущевтун, Л. Ф. Ильичевтун чугаалары чогадыкчы интеллигенцияны кижэ бурдүрүп чаа, чогадыкчы чалаалгае сорул киирип, эйт-сөөктү хайыңдырып келир-дир.

Н. С. Хрущев бо үедө уран чүүдө, чечен чогаал чоғум кандык болуруду, чогадыкчы интеллигенция канчаар ажилдаа чогуруду деп чүвени биске билиңдирин-биле айтып берип турар-дыр. Партияның бо чаа кайгамчык ханы уткалып, тода болгаш чырык чаагай чалбыштыг айтышкыны биске реалистик чалааланың чаа оруктарыңн айтып, чаа күштерин, чаа аргаларын сиңдирип келир-дир. Бо дээрке биске, бугу-ле культура, уран чүүл, чечен чогаал ажилдакчыларыңга — чогаалчыларга, композиторларга, артистерге, чурукчуларга, кино ажилдакчыларыңга болгаш культураның өспе-даа ажилдакчыларыңга — коммунистик кижиңдигениң хөрөңгө улуг идегелди көргүскөнүң, оларынч моон сонгаары чалааланың ажыл-херектериниң улам-на бедик идеялыг, уран мергенжилдиң болуру дээр болганда ам-даа шыгыңың негелдегиди болурун чагып турамын.

Ай-байжы бидинмес, үш-үдүрүм шимчөөшкениңерниң, чараш эвес танчыларың бистиң чамдык аныяктарыңны танчылап турарың Н. С. Хрущев болдуңуң бо чугаазыңа шыңгы буруу шаап шугумчүлөөн бол-гай.

Н. С. Хрущев бо үедө уран чүүдө, чечен чогаал чоғум кандык болуруду, чогадыкчы интеллигенция канчаар ажилдаа чогуруду деп чүвени биске билиңдирин-биле айтып берип турар-дыр. Партияның бо чаа кайгамчык ханы уткалып, тода болгаш чырык чаагай чалбыштыг айтышкыны биске реалистик чалааланың чаа оруктарыңн айтып, чаа күштерин, чаа аргаларын сиңдирип келир-дир. Бо дээрке биске, бугу-ле культура, уран чүүл, чечен чогаал ажилдакчыларыңга — чогаалчыларга, композиторларга, артистерге, чурукчуларга, кино ажилдакчыларыңга болгаш культураның өспе-даа ажилдакчыларыңга — коммунистик кижиңдигениң хөрөңгө улуг идегелди көргүскөнүң, оларынч моон сонгаары чалааланың ажыл-херектериниң улам-на бедик идеялыг, уран мергенжилдиң болуру дээр болганда ам-даа шыгыңың негелдегиди болурун чагып турамын.

Ай-байжы бидинмес, үш-үдүрүм шимчөөшкениңерниң, чараш эвес танчыларың бистиң чамдык аныяктарыңны танчылап турарың Н. С. Хрущев болдуңуң бо чугаазыңа шыңгы буруу шаап шугумчүлөөн бол-гай.

Бистиң республиканың чамдык культура албан черлеринге чамдык аныяктар Барын-чүктен келген чаа моданың танышын дээр ыңдыг үш-үдүрүм, үй-балай, чараш эвес танчыларың танчылап турар. Шаң ыңдыг чоруктарың Кызылда, Ак-Довуракта, Лову-Аксыда, Шагаан-Арылда, Чаа-Хөл суурда культура албан черлеринден көрүп болур. Культураниң болгаш дыштанылганың Кызылда Гастанда аттыг паркыңда танчылаар черге кезжән-не аныяктар джаз оркестр дээр оркестрнин үлөгөр-биле үш-үдүрүм шимчөөшкениңерниң танчылап турар болбай: чаның черге шимчөөшкөнүң, хөвнүг-хөөң чок элекпейниң, буттарың шалыштыр баскылап турарлар, чамдыкта дээрке ходаларың, буттарың аай-баш чок кылды сарбаңадып, тырттар аарыг кижэ дөп ышкыш курулу бөөрлер, биде көрүп турарга, харын тозан кижэ чоғушкан, сегиржиң алган чүве ышкыш үш-үдүрүм дүвренчиг апарар. Ак-Довурактың, Лову-Аксының культура бажыңнарыңга чамдык аныяктар база-ла ыңчаар танчылай берген тургузаар. Улуг-Хем районун Чоа-Хөл суурунч аныяктарың кезжээ культура бажыңыңга келгеш, арны-бакы көтөргөжө дээрле «Чары-этоннаш» туруп бөзөрүң дугайында чагаа редакцияга келген. Чарызон дээрке утга-шывар чок «танчы-ла» болгай. Барын-чүктен тарайп келген шаң ыңдыг үш-үдүрүм шимчөөшкениңерниң кандыг-даа утка чок танчыларың моон сонгаар непердериниң херээ бар бе?

СССРЭ-НИНГ ДЭДИ СОВЕДИНИНГ ПРЕЗИДИУМУНДА

Президиумунга бижик болгаш «Көдээ ажил-агыл талазы-биле чамдык сонгаарлаттымас сорулгалар дугайында» СЭКП ТК-ның Президиумунга бижик бешки томда паралайттынган.

Эш Н. С. Хрущев бешки томда чыгынганың чугааларыңга болгаш чаагаларыңга кохозтарның болгаш совхозтарның байлак курлавырлары илеретинген, чуртувун көдээ ажил-агылның үлөгөрү улам мый экинжидериниң оруктары айттынган.

ССРЭ-де коммунизм тургузуушкуну болгаш көдээ ажил-агылның хөгжүлдөзи

Н. С. Хрущевтун илеткелдериниң болгаш чугааларының бешки тому

Эш Н. С. Хрущевтун «ССРЭ-де коммунизм тургузуушкуну болгаш көдээ ажил-агылның хөгжүлдөзи» деп илеткелдериниң болгаш чугааларының бешки томуңуң күрүңениң политиктиг литература үндер чери парлай үндүрген. Ында 1961 чылдың февралында октябрга чедир чугаалар болгаш чагаалар кииртинген.

Президиумунга бижик болгаш «Көдээ ажил-агыл талазы-биле чамдык сонгаарлаттымас сорулгалар дугайында» СЭКП ТК-ның Президиумунга бижик бешки томда паралайттынган.

Март болгаш чөр ажилыңың продуктуларың бүдүрерин көвүдесириниң талазы-биле тодаргай хемчегелериң чугаалап көөрү-биле Совет Эвилелиниң кола-кола зоналарының аайы-биле көдээ ажил-агылның мурнакчыларының чөвүлө хурдаларың эрттерер дугайында шийтирени СЭКП Төв Комитети январь Пленумунуң соонда хүлээп алган. Россия Федерациязының Кара-хөзүрүнүң төп зоназының колхозтарының болгаш совхозтарының мурнакчыларының 1961 чылдың февраль 11-де чөвүлө хуралыңга «Мурнакчы дуржулгага болгаш эртенниң чедишишиниңгезе даянышсаң, көдээ ажил-агылның ниити көдүрүшкүнүн чепсеп алыр» деп эш Н. С. Хрущевтун чугаазың бешки томда парлай турар.

Орда областың Дмитровск районуң «Кызыл тулук» колхозунуң эвэно удуруткучу П. Е. Салука, Пенза областың Свердловск районуң «Надежда» совхозунуң эвэно удуруткучу Люба Перегуловага, Чита областың Шилкинск районуң «Май бир» колхозунуң кукурузачы-механизаторлары А. Г. Лисичкинкога болгаш И. Р. Сухановка, Винница областың Бершадск районуң Шляховага көдээниң эр, херээжен колхозчуларыңга болгаш Кабардин-Балкар АССР-ниң Лескенск районуң Ленин аттыг көдээ ажил-агыл артелинин колхозчуларың эш Н. С. Хрущевтун байыр чедиришиңниң нөмдө киртинген.

РФСР-ниң Кара-хөзүрүнүң эвэс зоназының көдээ ажил-агыл

«Көдээ ажил-агыл айтыргаларың талазы-биле зона чөвүлө хурдаларының чамдык түнделдериниң дугайында» СЭКП ТК-ның

РФСР-ниң Тулуг министерствозунун Гаввавалатуңун № 9 турдү-монтаж өргөлелиниң бригадир М. Н. Говоров, химия заводунуң даргаы Ю. А. Филатов оларны Ленин ордени-биле шаңнаан.

Улуг нуспаң кылын ноумун номчукчу болза, Угааныңга чөмиш бербес «хары» ылаң, Сетилиниң куду көргөн болганың ол. Ишим-хөңжүм хөрлөзептер шулук болза, Ийи борбан олуруун-на номчуп алгаш, Сергей бээр мен, хана бээр мен, талаай бээр мен.

КУБАДА ЧАА ТУДУТЛАР

ГАВАНА. СЭТА-ның корреспондентизи М. Бузисийиниң дамытып турары бола:

Кубада тургала болгаш орук туудун аажок улуг хемчээл-биле чорудат турар. Чурттуң көдээ районнарында чурткачылгак чаа-чаа суурларны тууду турар. Чус-чус чылдарда тараачын өг-бүлелериңиң туттуп келген эрги, ирик казаннарының орунунда чаагайжыды туттунган мун-мун чаа бажынар тургустунган. Дагда Эскамибрай (Лас-Вильяс мону) районуң чүге март 10-да бешин дөрт чаа суурлар ажыттынган. Шаанда казаннарга чурттап чоран 900 хире өг-бүлелер чаа бажынарже көчүп киргенини байырдалын кылган.

Суурларда суг дамчытылганы, канализацияны, электри дамчыдылганын шугумун тудуп, школарны, магазинерни, клубтарны ажытып, оруктары асфальтталган турар.

Революстуг чаа тараачынар чурттаарына таарыштырган чаа бажынарның туудун чурттуң бүгү мөжүрлүгүндө чоруду турар. Революция чылдарының дургузуна көдөңчү он-он муң чурткачылгак чаа бажынарже көчүп кирген.

Чуртта орук туудун база калба-биле чоруду турар. Наймысалдан эн ырак болган эч улуг Ориенте мөжүрү автомашиналар маңнаар амы үениң узун дурту иштинге-биле 830 километр он үш чаа оруктарның тууду өгелен. Ол оруктарга он-он көвүргүлери тууду тургузар. Чаа оруктар көдээ ажал-агылгыл болгаш делем районнар биле хоорай төптеринң арасына аргыжылганы дыкка экилдир.

Чуртталга болгаш орук туудунун амыг ышканын калбарышкынын Куба бодунуң бүгү төөгүндө билбес чоран.

Францияның чазаанда

ПАРИЖ. (СЭТА). Чокта чаа Египет ордуга (республиканың президентинин турар чери) министрлер төүөлүнүн хуралы болуп эркен, ажыл соксанышкынын шимчээшкенин, ылангыша шахтерларның ажыл соксанышкынын амыг күчүдү чалгынын түннелинде тургустунган байдалды ол хуралга колдунда чугаалажып көргөн.

Хурал доозулган соонда бидингени-биле алырга, министрлер төүөлү тускай комиссияны тургузар дугайында шимтирин хуздөп алган. Ол комиссия «аргалы-ла болза, кыска хуусада» профвицелдер-биле болгаш администрация черлер-биле сүмележилгелерин чоруткан соонда, үлөтүрүң националисте-тан секторунуң яны-бүрү адырларында ажыл төлөвиринин турар байдалын илердир, а ол ышканын националисте-тан адырларда болгаш үлөтүрүң хуу секторунда ажыл

Чаа базым

Тыва национал хөгжүм херекселерин сайыраңгай-жыдарынын дугайында айтырыг моон мурунда чылдарда-ла келүрүп турган. Он эгелекчиери бистин композиторларымыс болган Тываның уран чүдүгүнө хөй чылдар дургузунда ажыдап келген хоочун артистер болган.

Энр чылын Москвага Бүгү-российинг ыраажылар иштилеинин эксперименталдыг мастерскаясына игил, бызаачынын чаа болбайраткан хевирлерин кылыр-нын чагыны республиканың Култура министривоу киргизген. Ол ажыды ССРЭ-нин национал улустарынын хөгжүм херекселерин кылырнын талазы-биле мергежилдиг мастер Петр Александрович Шонин хуздөп алган. Эртен чылдын күзүндө ол тыва национал хөгжүм херекселеринин баштайгы хевирлерин кылгаш, тывага экилген, тыва композиторлары болгаш хөгжүмчүлеринн база уран чүдүгүн өске-даа ажыдакчыларынын санал-онынын ап, өзе кылырны анаа сүмөлөзөн.

Бо айның баштайгы чартында хылдыг-хөгжүм херекселеринин болбайратканын кылган хевирлер Тывага чедип келген. Чокта чаа республиканың Култура министривоунга хөгжүм херекселерин чугаалажып көргөн. Анаа култураның, партия, совет органдарынын, партияларын, районун төлөөкчелерин киришкен. Бызаачы болгаш дошпулурлар унеринин чыгыс, чоон талазы-биле ангы-ангы (прима, пикколо, альт, тенор, бас, контрабас) ылгадыралыг, ол ышканын шааны база бар. Ол хылдыг-хөгжүм херекселерин шупту 23 саны.

Петр Александрович Шонин ол дааскан ажыдарын кылыр дөң эксперименталдыг мастерскаяны ажыдакчылары өөр-биле кады күженишкенин ажыдап, оларның тыва национал хевирлерин чидирбес дөң канчаар ажыдап, ышканын материалдарын таарыштырып турганын, оларны кылып доокшап, Москваның Улуг театрына, Москва консерваториясына шенеп ойнап, хылдыг-хөгжүм талазы-биле эртемпаңларын, хөгжүмчүлеринг үлөөшкенин чугаалаан.

Моон мурунда кылган хылдыг хөгжүм херекселерин ойнаары дыкка берге турган болза, чаа келгиз-лэн бо хөгжүмчүлери бистин композиторларымыс, тургучүлериныс, Кызылдың хөгжүм үчилтешинин тургучүлери калдыг-даа бергедешкин чокка ойнай бергенер. Болук сургуулар болгаш композиторлар Р. Кеңденбил, С. Бурбо олар ол чугаалажып көрүшкүне ойнап күтсеткенер. Игилди, бызаачынын кылганы чере дыкка эки, олар чүтле тывынын улустуң болгаш композиторларынн ырлары ойнаарында ангыда, Совет Эвилениниң хөй национал бүгү улустарынын ырлары база делегейин ангы-бүрү хөй улустарынын аялгаларын, классиктиг музыка чогаалдарын ойнап болур. Игил, бызаачыларынн үнү дыкка өртүр.

Чугаалажып көрүшкүне санал-онал берген эштер ол хөгжүм херекселеринге немей шаг-шаандаң бер улустуң хөгжүмү болуп келген чадаган база шап, келгир дөң ышканы өске-даа хөгжүм херекселерин болур чүдүлери болбайратканын сайыратканы, бо үстүндө игил, бызаачы аймаандан тургустунар тыва симфониялыг оркестрге каттыштырган, чүте ажырап болбайлат дөңүн чугаалаанар. Шап, келгиргени хөгжүм херекселерин кылдыр ажылаар.

Бо баштай келгизген хөгжүм херекселерин Кызылдың хөгжүм үчилтешинге бөрийин эргежок чугулааны анаа келген эштер санадаан. Республиканың хөгжүмчү театры болгаш урууларының хөгжүм школары база Култура бажынарны, чамдык көдээ клубтар чаа келди хөгжүм херекселерин алыралар.

Удавыс тыва национал симфониялыг оркестр тургугар. Ол дөңгө бистин уран чүдүгүстүн хөгжүмдөңгө база бир улуг базым-дыр.

Чурукта: (солгай талазында) шавны, бызаачыларынн болгаш игилдеринн үнеринин чоон, чыгызынын аайы-биле тус-тус хевирлери.

Т. КЫЗЫЛ-ООЛ.
Фотоу В. КУЛИПАНОВТУУ.

Сирияда байдал

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). «Уймөңчи кижилерин», «көрүм-чүрүм чок чорукту» бодура бээр арганын чылдыр төлөдө чыксааларын соксарды деп «Сирияның революстуг командьалынын национал төүөлү» чоңу кыйгырган. Дамаскыда хөлөзөвүн чок чорукту непертер бергенине дүвүртер турар, хоорайда чыксаалдар болбан дээрин ЮПИ агентилед дыңнаткан.

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). ЮПИ агентиледдин корреспондентизинин Дамаскыдан дыңнадып турары бола, шаанда Сирияны министрлери чорана беш кижиниң Кадрен чурткачыл келирин чаа сирий чыкка чөлө-шөөрөзөн. Сирияның КАР-ның составында үнгөн соонда Кадрге чурт-тап турган 14 сирий эмигранттарынн, оларның иштинде министр чоран кижилерин Дамаскынын аэро-

Чангыс аай формалыг болур

Тыва улустуң национал хурежин тыптып келгенден бээр-ле чангыс аай форма хептиг болуп келген. Мөңгени эгинерин шуудак, күдөр, кеймектерини содак каастап чоруур. Ол тыва хурежинын бир яны эрес шикти кирип турар.

Сөөлүг чылдарда республика хемчээлдиг хуреш маргалдаларына киржил келгенинин дургузунда мөге салгычларынын, судьяларынын болгаш спорттуң улуртуучуларынн даа талазында мөгелер форманын келгизил салбас чоруктарын эскерип келдип. Бир-тээ тыва национал хурешти кыш, чай дивей үрүдүк чорудуп турар апарганда, а ол ышканы оңчү секцияларын чер болганга тургузар дугайында айтырып үнүп келип турда, тыва хурештин чүрүмунин, илелдерин, аргаларын билер тренерлер херек апарган. Олар национал хурештин чангыс аай форманын өөриңкчилеринден негээр эргелиг апар болжай.

1960 чылдың июль 4-те бадылаан тыва хуреш талазы-биле дүрүмү чангыс мөгелер үрүп турар. Хурештин-биле келгеш, чүтле чирик дугала кижилер болуп, хоон чок хуреш-киржил, содак, шуудак болгаш салык-илдик-ла келип турбас болгулар. Барыын-Хемчик районун мөңгези эш Крипан национал хурешке элзэн үр-күрүп турар кижиле ол талазы-биле иштин чүрүмүн билбес хире эвес. Ол

Кыдат Улус Республика. Ында хөй национал улустар чурт-тап турар. Буи дээр национал улустуң уруу, мурунда кадар-руту чоран Ван У-лянь (он талазындан бир дугаарында) амдыр чоругеде уездинин улусчу комитетинин даргазынын оралакчы-на чоң уундуг хүндүлүг албан-дужаалда туруп турар. Чон ону улуг угбавыс дидир.

Чурукта: Ван У-лянь бодунуң өөрү-биле.

Синьхуа—СЭТА-ның чүрүү.

АКШ-тын ат-алдары дорайтан

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Февраль 21-де болган парлада конференциянында АКШ-тын президентини Бенедикт Американын Каттышкан Штатарының даптык политиканынын дугайында Европаның чуртарыннн өй-нигизинин санал-онынын өөрийни көргөнини түннелеринн корреспондентилерге дыңнадырында ойталаан. Ындыг болза-даа АКШ-тын информс агентиледин алган чамдык сан-мөдөлөри сөөлүрүдир «Нью-Йорк таймс» солдунуң корреспондентизи Кенуортте бидингип апарган.

Ол сан-мөдөлөри барымдаалааш, Кенуорттин медеглер турары бола, Европаның чурттарына, ылангыша Англияга, Францияга болгаш Барыын Германияга Каттышкан Штатарының ат-алдары сөөлү үениң дургузунда дыкка баксыраан. Корреспондентинин бодалы-биле алырга, АКШ-тын ат-алдарынн баксырааны, ылангыша Кариб далайга кризистин үенинде америк чакыткын өтүп көрүңүр эвес политиканы-биле та-ийлыратканын турар. Совет Эвилениниң ат-алдары сөөлү үениң дургузунда дыкка безен дээрин Кенуортти моон-биле кады минтип турар.

ДАҢ ХАЯАЗЫНДА

Серен-оол удуп, оттуп чыдаарга, бир-ле кижиги кийим-халга үрөп каа деп, чүдүрү-биле шакшылаар-даа, боду-биле тепкилээр-даа, шөлө-шөлө тыртыкылаар-даа, мезгилжөөк-лэ турган. Серен-оол караа көрүңгөргө, бажык ишти караңгы хевээр. Чүтле сонгалар булуттуң көстүр болган. Он, чырык-даа кызылдан, сыйбанын чораш, халгага челе берген.

— Кымыл?

— Кымыл деп чүңүд, када бергел Эжиниң ажит! — диде-ле калайы Серенмаа соксенин үнгөн. Озунуң хүндү-лэ чоруканын уйгузуга дөмбөзөөршү тутуп ап-тыр ийни менч, оңчү үнүп дыңнааш, ам харын сактып келген.

— Доргуя-торөңгү бак. Мен кижиги дивей, мейя кийимдиги Хей-ле энежок селж салдып, хушурай бер! — деп, калай-даа киирип ора-ла чакчатыгынн эгелзэн.

Серен-оол оңчү мидынг өстергенине ват-ла эркинен. Оларын ол та чеже катлап дыңнааш чүве — санаа-даа четпес. Куду-ла болур — Серенмаа баш удур-ла ынаар чоруп каар. А оон дүң ортузунда, чамдыкта лаң бажында, оон келдерсе — дааргазын-да-ла кылгашан кээр. Ол кээрде, малайла эрипк болураан ангыда, бажыкче киирип олору-ла, өкпөлөн эгелээр. «Өөдөжөк куду болду. Харынн топпалды, суксунум ханмады. Серен-оол! Сөөм четпес шөйбөк шөбүндү чидим... Арагазынын чамдыкы база чажырытылар ышканы. Манап чадалым?» диде-ле бер.

Бо удаада оңчү база-ла көчүрүтүп келгенине кижиги кайгар чүтө чок. Ылчаа-лаа дамган моон мурунда ажыдап турган ажал-чачын үндүрбей барган: чаа кылгаштап чоруп турган ышканы, элечтендип, укта-тура баскылап, иңай-бээр шызылааны-даа көзүлбөш; уш-баш чок чыгар-кыжыры-даа дыңдалбай; ашаан-даа тымырду көчүп шыдазын барган. Сактырга, элээр-лаа ышканы. Серен-оол сайгылаанын чырыдышкып, пат кайгаан — оозу шыпаан-ла элээр бооп-тур. Та канчап душ болган чүве. Бараа кайгамчык. Оңчү ашмыда, донганын дөңгө черле келдерге, ары-баш чок бээр-ла, бүткүр боду киргенини, халык бер чачын турган ышканы.

Серен-оол демгизин элзети кайган, кадайынын арыныча туудур көөрүн кызыккан. Оозу ашаанын ишти-хөңүн элзевей барган. Оозунче-даа көрүмөйи, хая көрүңүп туруп алгаш, соок шааны харамдыгыл пактапкан, удуур өрөзүнине дүрген-не ынайдан чоруккан. Сорган улуг уруунуң өөрзөн үнү дыңналган.

— Ап четпеген бе, авай?

РАССКАЗ

— Куданар эки эрти бе? — деп, Серен-оол чуганын эгелзэн.

— Та, уундуг ынаар эгерти бе?

— Па, сен кала чоран кижиги сен? — каа чорур боор, аңа-ла турдум.

— Оон?

— Оон чүгү боор, ап-ла четпим. Суурда аныктар чок. Оларның куудан удаа-дараа болгуду турар. Салым-чолун мөңгөзө-биле каттыштырып, өөрүшкүңү болгаш кудаларды бүгү назинда дөңгө үлөжүр дээр оон, кыска аас-кеженин күзөөри, оларга алгыс-бөрөдөңдү чыгыс сөстерин чугаалаары, оларга белек-селекти тутуору, оларны тускайлап, чаа амыдырчалык үлөжүри, оларның кады чурттапталынын эңгезине олуржуп, аңаа хереч болуру кымга күзөөр энеси боор! Кудуга кижирки, шыпаан-ла сөөнуруганыч болгаш магаданыч. Серен-оол, өске бүгү кижилер ышканы, база-ла аңаа киржикчээр. Ыччан-даа куду — шаг-шаан-дан тургустунуп келген, сагызга чоруп элзэн хөй чачындагылар. Оларның бирээзи — аңаа чүтле ханма-рышан азы чалган кижилериниң кижирки. Ындыг турбоже, бо суурда ол чаңчыл илелге-ле үрелген. Куду болган черге кижилерин көрөөр, кош-көн тумай, ушканын таан ышканы шаардайың-ла турар. А оларның хөй кезин доора, азы ол үде өчкө чоошкул, өскөлгөре шаптык катпач ужурулук кижилер болуп. Оларның хайы-биле кудашканынын планы-даа буудулар; эбулалдың чүрүмү-даа үрелер; олар, турар чер-даа чок алаар...

Куду болза анык кижинин амдыралында улуг болушкун болгаш байырал. Ында кол чүл — ону чаңчыл эбуугар эбулал эрттерери, аңаа байыралдың шынчын кийери, аңаа холгөшкени, ыры, тамы, хөгжүм, каткы-чугаа кол черин элзэйн турар ужурулук. Серен-оол ол дугайын ынаар билеп, ол бүгүнү ол муңу-тур курар. А оңчү кадайы, ол муңу-тур кижилер куданы чүтле халас азы-чөк болган арага-лары делгезен столова кылдып билди турартырбын, ишт чыды билди казын эскерт ышканы, бөйүнүн, оон-моон ала-хөңүндө болгудуң кээп турарыннң ужуру-даа мында.

Калайы элээр турда, Серен-оол ол дугайын чугаалап пат болган. Оон ангыда, Серенмаанын эзирикте аажы-чаны база багай, оон өске кижиги болза, хөй чымылан, арага-дарымылы холбашкан черлерге кылгаш таарында энегин дег: шуугак, аскы-мурну ойда-кайда, удав-чыптап, өкпөлөөчү болгаш өкпөлөгүк. Ындыг болгаш, суурда алдар-хүндүгү база кудулаа; байыр-чыскалда, куду-кувуй болганда, ону чалаар кижилер

хиред-ле эш Крипан республика маргалдаларында кезин бө-ла майкыташ келишкен хурежин бээр. Ууну көчүлүт чүрү, кедали алган ийлекке, азы харын-даа даптык хевей-биле бурун элзэн хурешкелээр мөгелер болгаш чок-ла таарышкылар. Ындыг мөңгени канчап тийел-геже күтүдүлүг, ак-сеткилдин-биле хурежин дөң келген деп санаарың! Ону көрүш чок, чараш эвес деп бо-дору мен.

Оон мңай чамдык эштерин хуреш-тир дөң кийгырып үнүп кээрде, салгытарын хоска кийр тел алгаш, элзэн хурешкелээр. Оон уламындаң кемдээр, хуреш чорудулаанын шалтылаар хөй-ле үрүңкүлүг үнүр. Ону судьялар чүрүмчүлүп, оңчү кылгаш-зын холга алаа чогуур. Бистин сүра-лыг мөңгелериниң С. Семис-оол. М. Дукар болгаш оон-даа өскөлөр канчал содак, шуудак чок черле тургустунуң? Олар хурештин тутур чүрүмүн эки бияр болгаш форма чокка хурежин чадыкканын олду-р.

Содакка-даа, шуудака-даа кезин херек чок чүвөлөр сийлп, чүрүп алган болур чорукту чараш эвес деп болаар мен. Оңчү орунуга харын-даа тыва хазьр-биле оларын даажылап алза ажырбас-ла. Оон иңай аргалыг-ла болза оларның өңү командлар (районнар) аайы-биле ангы-ангы болза таарымчалык ышканы. Содактын доңмөккө багалар баг бажык болбаймындан изиг сегиржил алышкын үезинде үстү бергелээр таварыл-галары болдурбас херек. Оңчү иштинде келип алыр чолдак ырыкташ чүвүрү мөге бүрүгү кылдыр-тып алыр чугула. Ол чорук шеве-рин болурунга улуг дуудулаг.

Эгин шуудаа мөңгелерин арга хер-релгенине чугула. Ону кижиги бү-рү-ле чангыс авай эвес кылып ап турар: чамдыктарында оңчү чери чок, өскөлөр ону узун черинг кыл-гаш, ооргазын астытыр чолдайтып-

Бо рассказ «Шиний» конкурсуна келген.

Кинотеатрларга

МАРТ 17-ДЕ	
«НАРИАЛ»: Уругаарга программалар 9.40, «Хар кадым» 10.40, 11.40, 1.40, «Грешный ангел» 3.40, 5.40, 7.40, 9.40 шактарда.	
«КАА-ХЕМ»: Уругаарга программалар 10, «Ол Донбасска болган» 11.15, 1.15, «Бичин уруг бажыңдыла» 3.15, 5.15, 7.15, «Хүн, чашкын болгаш хүрүмүрү», «Бичин уруг бажыңдыла» 9.15 шактарда.	
«НИСЕП»: «Марья-искусница» 10.30, 12.30, «Иванна» 2.30, «Капитан Лойну дужу» (делгем экранын) 4.30, 6.30, «Надежда Константиновна Круская», «Капитан Лойну дужу» (делгем экранын) 8.30 шактарда.	
«ВОСТОК»: «Богдан Хмельницкий» 11.15, 1.15, «Ынак сетки херек ооза» 3.15, 5.15, «Аас-кежиги-биле ужуражыла» 7.15, «Сыгдараның аялга», «Ынак сетки херек ооза» 9.15 шактарда.	
МАРТ 18-ТЕ	
«НАИВАЛ»: «Он муң оолдар» 9.40, «Бедик» 1.40, «Хуана Гальо» 3.40, 5.40, 7.40, 9.40 шактарда.	
«КАА-ХЕМ»: «Грешный ангел» 11.15, 1.15, 3.15, 5.15, 7.15, 9.15 шактарда.	
«НИСЕП»: Уругаарга программалар 10.30, «Бичин уруг бажыңдыла» 2.30, 4.30, 6.30, 8.30 шактарда.	
«ВОСТОК»: «Согур хөгжүмчү» 11.15, 3.15, «Капитан Лойну дужу» 5.15, 7.15, 9.15 шактарда.	

РЕДАКЦИЈАНЫ АДРЕЗИ: Кызыл, Шетиникин-Кравченко күчүмчүлүгү бажы № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: редакторунуң 24-63, редакторлардын 35-24, пропаганда калдынын 23-54, харымсалгалык секретарьның болгаш харымсалгалык делүрүшүнн 23-35, көдөз ажыл-иш калдынын 25-38, партбил жамгырлар калдынын 37-13, иштigia нафарына калдынын 20-60, чагаа болгаш мөөк тургузу калдыстеринин 21-27, үлөттүр болгаш транспорт база култура амдырал калдыстеринин 22-64, бухгалтериянын 31-75, корректорларынын 21-47, солуг келбейн барганда 32-75 телефонче болгаш.